

ENCARA SOBRE L'AUSTRIACISME

Joaquim Albareda

I

En l'estat present dels estudis sobre l'austriacisme –i m'afanyo a admetre la impropietat del concepte, tal com va fer l'enyorat Ernest Lluch, ja que segurament serien més adequats els termes *constitucionalisme*, *patriotisme* o *republicanisme*–,¹ ha quedat del tot superada la seva interpretació en clau dinàstica. Les idees que conformaven l'austriacisme, si bé no formulades, òbviament, com un programa polític, podem deduir-les dels escrits polítics, jurídics, de caràcter econòmic o historiogràfic, elaborats pels seus protagonistes. I, naturalment, no podem considerar l'austriacisme una formulació política estàtica, sinó que cal tenir en compte la seva evolució al llarg del conflicte bèl·lic d'acord amb les conjuntures canviants durant la primera meitat del segle.

És obvi que hi ha diferències notables entre els «celantes» o «patri-cis» –és a dir, «patriotes»– que quan va morir Carles II reclamaven la convocatòria de les Corts i destacaven a les Corts de 1701-1702, i els conspiradors de 1704 –una amalgama social molt remarcable que va atemorir el virrei Velasco i va fer-lo actuar precipitadament–, i també amb l'austria-

* Aquest estudi s'emmarca en els treballs del grup de recerca consolidat Grup d'Estudi de les Institucions i Societat a la Catalunya Moderna (III Pla de recerca de Catalunya 2001SGR 00271) i en el projecte del Ministeri de Ciència i Tecnologia BHA2002-03437.

1. Ernest LLUCH, «El programa polític de la Catalunya austriacista», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo Editorial, 2001, p. 129-167 (especialment, p. 130-132). Núria Sales va assenyalar que, els combatents de 1713-1714, era molt menys anacrònic anomenar-los *patriotes* que *austriacistes*; a Núria SALES, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers: Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII*, Barcelona, Empúries, 1984, p. 144.

cisme de Feliu de la Peña i Ramon Vilana –aquest darrer, representant conspicu d'un nucli de notaris influents a Catalunya i ben relacionat amb la burgesia ascendent des de finals del XVII, com ha constatat Albert Garcia Espuche–,² amb un protagonisme especial a les Corts de 1705. Però, en tot cas, voldria subratllar que són més rellevants les coincidències: assenyaladament, el programa constitucionalista i la idea horitzontal d'Espanya, que Jon Arrieta ha explicat bé,³ unes idees econòmiques que es troben compendiades en el *Fénix* de Narcís Feliu de la Peña, i una francofòbia àmpliament estesa en la societat catalana i que es traduïa en un rebuig a la dinastia borbònica.

Es tracta d'elements que es troben en estat latent des de la mort de Carles II i que tenen una incidència transversal en la societat catalana, perquè el grau de consens que suscitaven era remarcable. Una altra cosa és que aquest estat d'opinió aflorés i es traduís en actes abans de la tardor de 1705, probabilitat difícil atès el record recent de la revolució i la Guerra dels Segadors i de la revolta dels barretines i la llarga repressió posterior a aquesta. A més, Felip V va superar amb bona nota les Corts de 1701-1702, ben guiat per Lluís XIV i els seus assessors. Ara bé, en el transcurs de les Corts ja van emergir dos «partits»: el dels constitucionalistes, a vegades anomenats *patricis* o «celantes en la observancia de las leyes» (amb paraules de De Castellví), i el dels reialistes, «los del partido del ministerio de Madrid» (també segons De Castellví) o «aficionados al duque [d'Anjou] o a sus intereses» (segons l'expressió de Feliu).⁴ I aquest fet és rellevant amb vista al capgirament polític que va tenir lloc la tardor de 1705.

Tanmateix, van entrar en escena uns reactius que van accelerar els esdeveniments i que van conduir al capgirament polític de 1705. El primer va ser, sens dubte, el govern despòtic del virrei Velasco (1704-1705), que

2. Albert GARCIA ESPUCHE, «Els Vilana Perlas i la casa del Regomir: del notariat al poder», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* [Barcelona], vol. XXI (2003) [en premsa]. Agraeixo a l'autor la seva amabilitat a facilitar-me'l.

3. Jon ARRIETA, «Austracismo ¿Qué hay detrás de ese nombre?», a Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.), *Los Borbones: Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Madrid, Marcial Pons i Casa de Velázquez, 2001, p. 177-216, i «L'antífesi pactisme-absolutisme durant la guerra de Successió a Catalunya», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 105-128.

4. Francisco DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. I, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Perco, 1997, p. 219; Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, vol. III, Barcelona, J. Llopis, 1709, p. 493.

es va traduir en una vulneració sistemàtica de les constitucions i en una repressió generalitzada contra tot indici de dissidència, i el qual va donar motius al partit austriacista per justificar la ruptura del jurament de fidelitat a Felip V, aspecte que, potser enlluernats per l'èxit de les Corts de 1701, no hem valorat prou a l'hora d'explicar l'alçament de 1705. Un altre reactiu va ser el pacte de Gènova amb els anglesos el juny de 1705 i, seguidament, el desembarcament de les forces aliades la tardor d'aquell any, fets que van fer esvaïr els dubtes dels nombrosos indecisos que hi havia fins aleshores. D'aquesta manera, l'aposta dinàstica –l'opció a favor del candidat Habsburg, l'arxiduc Carles III– tenia la millor carta de presentació en el suport de les potències marítimes, que podien garantir el triomf militar. I, de fet, l'haurien pogut assolir amb tota probabilitat si el 1710 els britànics no haguessin negociat el final de la guerra a esquena dels aliats. Carles III era, a més, el rei que devia als catalans el seu tron a Espanya.

Per si queda algun dubte sobre la coherència de les idees de l'austriacisme, només cal fer una ullada a les constitucions de 1701-1702 i, assenyaladament, a les de 1705-1706, les quals esdevenen un autèntic compendi dels objectius constitucionalistes i econòmics anhelats pels seus dirigents, a banda que constitueixen el millor exponent de la revitalització política de les institucions catalanes i del seu lligam estret amb la societat.

En intentar establir les diferents etapes de l'austriacisme podríem distingir, encara, una política de govern austriacista entre 1706 i 1713 –sempre desdibuixada, perquè anava a remolc de la Guerra i de la dependència envers els aliats–; un patriotisme de tons marcadament republicans entre 1713 i 1714, quan els aliats van abandonar Catalunya; i, finalment, la reformulació d'un «austriacisme persistent» a l'exili interior (del qual Agustí Alcoberro ha trobat indicis que revelen la seva connexió amb Viena)⁵ i a l'exili exterior, fonamentalment a Viena i Roma, el qual va allargar la seva acció fins prop de 1740, fet prou conegut gràcies a Ernest Lluch. A partir d'aleshores ja no escau parlar d'austriacisme, sinó de la pervivència i la reivindicació de les llibertats perdudes, després definitivament, aquesta, del component dinàstic, la qual s'expressa en diverses manifestacions (dieteris, memorials, projectes, protestes populars...) i

5. Agustí ALCOBERRO, «Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)», a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, vol. XXI, Barcelona, 2003, en premsa. Agraïxo a l'autor que, amablement, me l'hagi facilitat.

que, en part, va recollir el «partit aragonès». Aquest, bo i acceptant les noves regles del joc polític, és a dir, de l'absolutisme borbònic, va maldar, sense resultats, per introduir reformes «a la catalana» tant el terreny de la política econòmica com en el del reconeixement de l'especificitat territorial en el conjunt de la monarquia, amb clares al·lusions al model dual austrohongarès.

Però ara ens interessa, sobretot, centrar-nos en l'austriacisme dels primers anys, en aquell moviment que va canalitzar unes «esperances» d'un «partit català», segons les conegudes expressions de Pierre Vilar.⁶ Respecte a aquesta qüestió, Ricardo García Cárcel ha escrit recentment: «El austracismo no nace, se hace y configura a partir de la conciencia del presunto poder militar que se atribuye a los aliados. Antes que un proyecto económico o político definido, el austracismo fue un cajón de sastre de los descontentos, desde nobles castellanos como el Almirante de Castilla a las víctimas de las torpezas del virrey Velasco en Cataluña, pasando por los constitucionalistas más ortodoxos o los bohemios estudiantes de la Universidad de Barcelona.»⁷ Aquesta caracterització negativa ens sembla poc afortunada per explicar l'opció austriacista en els territoris hispànics i, especialment, no caldria dir-ho, a Catalunya. Perquè convé no oblidar que, més enllà de la coincidència dinàstica, hi ha diferències essencials entre les idees de l'austriacisme castellà i les idees de l'austriacisme dels territoris de la Corona d'Aragó, i també n'hi ha en l'àmbit sociològic dels seus partidaris. En tot cas, en el bàndol oposat, els elements definidors del primer filipisme no deixen de ser difusos: amb prou feines s'hi percep altra cosa que un desig de superar la decrepitud a què es va veure postrada la monarquia durant el regnat del darrer dels Habsburg, afany animat per un clar enlluernament per la cort francesa, el govern de Lluís XIV i la seva política mercantilista. Un desig que suposava l'enfortiment de les atribucions règies, però sense qüestionar l'ordenament constitucional. Però, entre 1706 i 1707 –mitjançant les formulacions d'Amelot i Macanaz–,⁸ el fili-

6. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, Edicions 62, Barcelona, 1973 (4), p. 417, i *Le «manual de la Compañía nova de Gibraltar»: 1709-1723*, París, SEVPEN, 1962, p. 104.

7. Ricardo GARCÍA CÁRCEL (ed.). *De los elogios a Felipe V*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2002, p. XXVIII.

8. José María INURRITEGUI, «1707. La fidelidad y los derechos», a Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.), *Los Borbones*, p. 245-302 (assenyaladament, p. 287-300); Melchor DE MACANAZ, *Regalías de los señores Reyes de Aragón*, Madrid, Imprenta de la Revista de Legislación, 1879, p. 8-9, 27-33 i 205-206.

pisme va fer un tomb radical que va inquietar molts dels seus partidaris de primera hora, significativament el comte de Robres, que es va mostrar desencisat el 1708 per l'abolició dels furs aragonesos i valencians, i el seu germà, el tinent general Miquel Pons de Mendoza –com el marquès d'Aitona–, que es va oposar a l'ocupació militar de Barcelona.⁹ És clar que, de més a més, la complexa relació entre els territoris de la Corona de Castella i els de la Corona d'Aragó i els equilibris de poder a l'interior de la monarquia, tampoc no eren ignorants de la confrontació entre les dues opcions polítiques i dinàstiques, com finalment es va comprovar.

Penso que hi ha indicis prou clars que avalen la tesi que a Catalunya existia un projecte austriacista més o menys articulat abans de la presa de Barcelona per l'arxiduc Carles III, perfilat a les Corts de 1701-1702 i que va cristal·litzar en les de 1705-1706. Una altra cosa és que, al capdavant, la Guerra distorsionés el desenvolupament d'aquest programa ambicions tant en el terreny polític com en l'econòmic, programa que, finalment, es va veure frustrat per les contingències de la guerra i la diplomàcia i, de manera irreversible, pel triomf borbònic. En tot cas, és indiscutible, com ha assenyalat amb encert García Cárcel, que «detrás de cada una de las opciones dinásticas que jugarán a una orilla la corona de Castilla y en la otra la corona de Aragón hay una memoria del pasado distinta, una asunción del presente muy dispar y desde luego una expectativa de futuro en lo político y en lo económico que siguen circuitos muy diferentes».¹⁰ Una memòria, pel que fa a Catalunya, que fixava les seves arrels en el pactisme i el constitucionalisme; i un futur que s'intuïa a través de les transformacions econòmiques que es produïen des del segle XVI, ja molt perceptibles a finals del XVII, les quals van fer concebre un model econòmic que tenia el seu fonament en el comerç i la indústria i que feia que la trajectòria pro-austriacista de la classe econòmicament dirigent fos «extraordinàriament similar a la seguida per aquells països que tant l'emmirallaven» (Anglaterra i les Províncies Unides), com ha explicat Francesc Valls.¹¹ Del que no

9. Agustín LÓPEZ DE MENDOZA, *Historia de las guerras civiles de España*, Saragossa, Diputació Provincial de Saragossa i Imprenta del Hospicio Provincial, 1882; F. DE CASTELLVÍ, *Narraciones*, vol. III, 1999, p. 617-618.

10. R. GARCÍA CÁRCEL (ed.), *De los elogios*, p. XXI.

11. Francesc VALLS, «El paper de les exportacions vitícoles en la configuració de les relacions exteriors de l'economia catalana, 1672-1869», Barcelona, Universitat de Barcelona, Departament d'Història i Institucions Econòmiques, 2001, p. 71-72, tesi de doctorat; també Joan GIMÉNEZ ha

hi ha cap dubte és del fet que els dirigents de l'austriacisme i sectors socials amplis (de la petita noblesa a la burgesia, dels eclesiàstics als menestrals) s'adonaven que aquests anhels de futur, tant els econòmics com els polítics, eren incompatibles, a la pràctica, amb un Borbó en el tron hispànic.

Les constitucions i els capítols aprovats a les corts de 1705-1706 travaven, sense solució de continuïtat, passat i futur, les llibertats dels catalans –amb els seus mecanismes de representació política– i els projectes econòmics. Es tractava d'una autèntica represa del constitucionalisme i de l'envigoriment d'un sistema basat en els contractes polítics. És difícil reclamar més coherència a uns plantejaments que gaudien d'un suport tan sòlid com ampli en la societat catalana del 1700. Una cosa ben diferent és la capacitat del partit austriacista de defensar aquests objectius, la seva indecisió inicial, motivada pel temor a un nou fracàs, així com l'oportunisme d'alguns, fet no gens estrany, d'altra banda, en qualsevol moment de canvi polític. La prova de l'ampli suport de què gaudia l'austriacisme, com ha demostrat Rosa Maria Alabrús, és que aquesta opció va guanyar de llarg la «guerra de la ploma» a Catalunya mitjançant la publicística, que pretenia fer-se seva l'opinió pública, molt important en aquell conflicte internacional.¹²

Difícilment podrem calibrar adequadament aquests plantejaments si no valorem les notables diferències de fons que hi havia entre l'ideari que sostenia l'austriacisme a Castella i el de la Corona d'Aragó. D'entrada, cal advertir que sembla que en l'austriacisme castellà pesa més que res el factor dinàstic.¹³ Els seus pressupòsits no semblen allunyar-se massa de la concepció política que veiem plasmada en el *Teatro monárquico de España*, de

deixat clara l'estratègia proaustriacista dels productors i negociants de vins i d'aiguardents per consolidar-se en els mercats internacionals, a *Mataró en la Catalunya del segle XVIII: Un microcosmos en moviment*, Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana, 2001, p. 744-757.

12. Rosa Maria ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès editors, 2001, p. 149-185. Sobre l'important paper de l'opinió pública en el conflicte, vegeu J. A. DOWNIE, *Robert Harley and the press: Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe*, Londres, Cambridge University Press, 1979; Julian HOPKIT, *A Land of Liberty? England, 1689-1727*, Oxford, Clarendon Press, 2000, p. 119-120; Jôel CORNETTE, *Le roi de guerre: Essai sur la souveraineté dans la France du Grand Siècle*, París, Payot & Rivages, 1993, p. 326-327; Salvo MASTELLONE, «Sulla nascita di un linguaggio rivoluzionario europeo», a E. PII (cur.), *I linguaggi politici delle rivoluzioni in Europa, XVII-XIX secolo*, col.1. «Biblioteca Il Pensiero Politico», Florència, Olschki, 1992, p. 6.
13. Tal com es pot constatar a María Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística española en la guerra de Sucesión*, vol. I, Barcelona, CSIC, 1966, p. 228-236.

l'eclesiàstic Pedro Portocarrero y Guzmán (autor influït pels tractadistes jesuïtes, assenyaladament per Pere de Rivadeneyra) i publicat en la crítica data de 1700. La trajectòria d'aquest personatge és paradoxal: primer va ser filipista, però a partir de 1706, quan l'arxiduc Carles III va entrar a Madrid, va esdevenir austriacista, fins que va morir desterrat a Avinyó l'any 1708. José María Iñurrategui ha qualificat el *Teatro* com «el más vigoroso alegato de insurrección contra el proceso de corrupción y pérdida de identidad de una monarquía católica», un dels millors exponents de «aquellas letras aferradas a la teología política que se venía predicando y afirmando como *política española*».¹⁴ Portocarrero hi defensa els pressupòsits de la monarquia catòlica tradicional i de la «bona raó d'Estat»: un príncep virtuós que governa amb justícia i equitat i oposant-se a la tirania. Si bé considera que els privilegis no són «dañosos a la república, sí que la multiplicidad y facilidad en concederlos lo puede ser», perquè «de los privilegios se originan sediciones». Però s'afanya a matisar que «no se habla de los privilegios que gozan los reinos o provincias, que se entregaron a sus príncipes con aquellas condiciones, o ellos se las concedieron por relevantes servicios, que éstos han de ser con sumo cuidado atendidos para no vulnerarlos, por el riesgo que tiene quieran los súbditos defenderlos, por los medios opuestos a la autoridad del príncipe».¹⁵ Idea, aquesta, que entronca amb les obligacions que el rei té envers els vassalls: «[...] debiéndolos guardar lo que jura en su coronación, en la observancia de sus fueros y privilegios, como éstos sean justos y proporcionados a la conservación de los súbditos, sin detrimento de la majestad [...] también ha de guardar los contratos, porque son de derecho natural, y si no procede otro derecho natural que obligue con mayor necesidad, no puede el príncipe faltar a él, por las malas consecuencias que se siguen.»¹⁶ Quin és, però, el límit d'aquesta observança? Portocarrero el defineix: «mas si las provincias o reinos han faltado a la obediencia de sus naturales señores, tomando las armas con pretextos de haberles quebrantado sus libertades, y se viere el príncipe obligado a desen-

14. J. M. IÑURRATEGUI. «Las virtudes y el jurista: el Emperador Político de Francisco Solanes y el amor a la patria», a *53 Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, vol. 1, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2003, p. 177-193 (la cita és de les p. 179-180).

15. Pedro PORTOCARRERO Y GUZMÁN, *Teatro monárquico de España*, a Carmen SANZ (ed.), Madrid, BOE, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1998, p. 219.

16. P. PORTOCARRERO, *Teatro*, p. 364-365.

vainar la espada para reducirlos a su antigua obediencia, mal hará cuando lo consiga en dejarlos con sus privilegios, porque por derecho han decaído de ellos y no tiene el príncipe obligación a reintegrarlos. Y si la piedad le motivare causas para ello, crea que son sugestiones que la vanidad le pone porque le aclamen clemente, y como a tales las debe despreciar.»¹⁷ La sentència sembla un retret a Felip IV per la seva actitud condescendent amb els catalans el 1651, un cop acabada la Guerra dels Segadors.

Un text austriacista castellà de 1708, *Demonstración que hace un español en defensa del manifiesto del serenísimo señor don Carlos III de Austria*,¹⁸ ens revela un missatge essencialment dinasticista i de base catòlica, en la línia del *Teatro*, amb una notable dosi de sentiment antifrancès, alhora que es manifesta contrari als «españoles enemigos de su patria». En aquest text destaca, a més de la justificació del trencament de la fidelitat a Felip V pel seu «proceder siniestro», el desmentiment de la influència protestant, derivada suposadament de l'aliança amb les potències marítimes. Ignacio M. Vicent ens ha proporcionat una bona pista per entendre el paper central de la religió durant els primers anys del conflicte, en els dos discursos enfrontats. A Castella, cap de la monarquia catòlica, els principis de govern no es fonamentaven en la representació ni en la participació activa en el govern, sinó que «encontraban su fundamento en un orden regulado por el mandato del amor confesionalmente estructurado por la dogmática católica, desde la que se construía el legítimo ejercicio del poder político». Amb la presència d'heretges en els territoris hispànics, el conflicte polític va ser reformulat en termes de guerra de religió, almenys fins al 1709, quan es va produir la ruptura entre Felip V i el papa Climent IX, la qual va desactivar els arguments de la croada. A partir d'aleshores, la fidelitat al rei, que fins aquell moment havia tingut un caràcter utilitarista, va ser sacralitzada. L'austriacisme castellà, enfront del primer discurs, es va haver de batre a la defensiva jugant també a fons la carta de la religió. Davant del segon argument, el de la fidelitat al rei, recuperava de les *Partidas* el discurs llibertari de la fidelitat feudal (era lícit que el vassall escollís el millor rei) perseguint el bé comú¹⁹ i arribava a l'extrem, per tant, de posar en dubte el

17. P. PORTOCARRERO, *Teatro*, p. 219-220.

18. Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 6680.

19. Ignacio M. VICENT, «La cultura política castellana durante la guerra de Sucesión: el discurso de la fidelidad», a Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones*, p. 217-243 (la cita és de la p. 220).

jurament de fidelitat al rei pel «proceder siniestro» de Felip V i defensar que, per damunt del jurament fet a Felip V, n'hi havia un de superior: «[...] conservar en paz, y mirar al bien común de la República.»²⁰

Reblant el clau, Iñurrtegui ha contraposat l'essència confessional de la política castellana, que «impone frente a la *felicidad civil* la salvaguarda de la *felicidad sobrenatural* como razón y sentido de la autoridad temporal», amb la visió contractual de la literatura constitucional de la Corona d'Aragó, basada en l'equilibri dels poders del rei i del regne: un *government by constitution* enfront d'un *government by will*. No és estrany, conclou, que la impossibilitat de concebre el poder del rei fora del poder del regne «desaparezca en el cuadro católico de la mentalidad castellana que recluye la política en la esfera de la conciencia y reconoce al *consejo* una condición referencial en el *gouvernement*».²¹

La diferent constitució política entre els territoris d'ambdues corones, la va posar en relleu el filipista Agustín López de Mendoza, comte de Robres, en la seva anàlisi sobre la guerra civil de 1705-1714, elaborada des d'un prisma constitucionalista aragonès: «[...] porque no es allí [a Castilla] como era en Aragón y es en Inglaterra, y es en el Imperio y otras coronas, donde como aunque las resoluciones de las Cortes, dietas o parlamentos, no tengan fuerza de ley sin la aprobación del soberano. Pero no puede tampoco el soberano establecerla sin el consentimiento de estas asambleas, que es preciso que convoque a este efecto. Pero en Castilla sus Cortes sólo tienen el derecho de suplicar lo más conveniente, y el rey le tiene con plena soberanía, no solamente para consentir o no en las súplicas, sino también para, no habiendo admitídlas, disgregadas ya las Cortes, promulgar leyes conforme a ellas, lo que puede hacer también sin la solemnidad de juntar los estados del reino». És a dir, a l'Aragó els reis «no eran absolutos», a diferència de Castella, on «han sido siempre tan absolutos».²² El conflicte va sorgir, a parer del comte de Robres, quan la

Amb tot, hi ha textos del 1711 que relaten la segona ocupació austriacista de Madrid en termes d'invasió d'heretges i de bàrbars, com ara: Luis Antonio VELÁZQUEZ, «Relación y consulta hecha a su beatitud sobre lo sucedido en esta Corte y sus contornos con las tropas de los aliados», Madrid, Biblioteca Nacional, 1711, ms. 13525.

20. I. M. VICENT. «La cultura política», p. 233; *Demostración que hace un español*, f. 25.

21. J. M. IÑURRTEGUI, «1707: la fidelidad», p. 248 i 250.

22. A. LÓPEZ DE MENDOZA, *Historia de las guerras*, p. 17, 18 i 19; sobre l'obra, vegeu el magnífic estudi de J. M. IÑURRTEGUI. «Las *Memorias* del Conde de Robres: la *nueva planta* y la narrativa de la

«nación dominante», Castella, va assajar en temps de Felip IV i Olivares «la extinción de las leyes de la Corona de Aragón». I, en conseqüència, «no fue extraño el que todos los aragoneses juzgasen poco seguras sus exenciones bajo el cetro de un monarca criado en una corte sumamente absoluta y gobernado de dos naciones mal humoradas con ellas».²³

En efecte, a la Corona d'Aragó, el marge d'acció reial es veia molt constrenyit per l'ordenament jurídic propi, com no es cansaven de lamentar-se els virreis, els quals, ahora, insistien en el tarannà perillosament popular del Consell de Cent. Si a Catalunya regia el principi «lo señor rey és obligat a judicar segons disposicions de dret», o bé «El rey ab la Cort està per damunt d'ell tot sol»²⁴ (idea que respon al reconeixement de la superioritat del *king-in-parliament* per sobre del *King's parliament*), la *Nueva Recopilación* havia confirmat la Corona com a font del dret en els territoris castellans, mitjançant disposicions com ara la *Pragmática*. Les constitucions, els privilegis i els altres drets –a vegades qualificats pejorativament de *privilegis* que només atenyien els poderosos–, eren, de fet, «drets formals» que protegien els interessos dels residents en el territori i que limitaven el creixent poder reial en un temps en què la pressió fiscal i militar dels estats naixents assolía el zenit. Eren uns drets amb flaire republicana, però no en sentit antimonàrquic, sinó com a cultura política fonamentada en el pacte que vetllava pels interessos públics per damunt dels individuals. Des d'aquesta òptica, la defensa obstinada dels antics drets, la qual recolzava en una cultura jurídica consolidada, s'ha d'interpretar, no com un discurs retrògrad i immobiliista, sinó com a portador de valors de modernitat. Conservar aquests privilegis col·lectius significava preservar la llibertat de la pàtria, ha escrit Angela De Benedictis.²⁵

guerra civil», *Espacio, Tiempo y Forma*, serie IV, *Hª moderna*, t. 15, 2002, p. 187-255, on assenyalava que Robres «escribía de *monarchia* con las nociones de *government by constitution* en su empeño por desarmar la poolítica de la nueva planta. Proporcionaba y promocionaba, en definitiva, concepciones *constitucionales* de cosecha propiamente aragonesa y cuño *libertario* como herramientas de deslegitimación de los principios que soportan y encuadran el par de decretos de 1707» (p. 229).

23. A. LÓPEZ DE MENDOZA, *Historia*, p. 28.

24. Núria SALES, «Abans de 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», a *La commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994, p. 96-104 (la referència és de la p. 101).

25 Angela DE BENEDECTIS, *Politica, governo e istituzioni nell'Europa moderna*, Bolònia, Il Mulino, 2001.

Tornant a Catalunya, aquesta cultura política republicana va constituir la pedra de toc del patriotisme en els segles moderns.²⁶ Les consignes «visca la terra i mori el mal govern», «llibertats de la pàtria», «defensar la pàtria» o «morir per la pàtria», revelen un sentiment inqüestionable d'identitat i d'adhesió política a unes lleis pròpies. *L'Emperador político* (1700-1706), obra del jurista Francesc Solanes, és un clar exponent –novedós, d'altra banda, en la literatura política hispànica– de la concepció del patriotisme que persegueix el bé comú, el qual s'anteposa, fins i tot, a l'amor al rei, tal com ha assenyalat José M. Iñurritegui.²⁷ Una concepció que trobem reflectida a *Despertador de Catalunya* (1713) i *Lealtad catalana* (1714).²⁸

No hem d'oblidar que, al capdavant, les «llibertats, lleis i drets de la pàtria» es van anteposar al component dinàstic en la Guerra de Successió, fet que podem corroborar en el document del pacte de Gènova signat el juny de 1705 entre el representant de la reina Anna d'Anglaterra i un grup de prohoms catalans. En el text, força breu, les constitucions són esmentades disset vegades i s'hi justifica el trencament de la fidelitat a Felip V a causa de la nul·litat del jurament fet a les Corts de 1701-1702, trencament fonamentat, es diu, en l'amenaça militar sota la qual va ser efectuat i en el fet que Felip V no va respectar les constitucions i va portar a terme una política repressiva contra els catalans una vegada finalitzades les Corts.²⁹

26. Sobre el patriotisme català, vegeu Eva SERRA (coord.), *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, p. 3-65; Xavier TORRES, «Nacions sense nacionalisme. Pàtria i patriotisme a l'Europa de l'Antic Règim», *Recerques*, núm. 28 (1979), p. 83-89; Antoni SIMON, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999; Xavier GIL, «Republican Politics in Early Modern Spain: the Castilian and Catalano-Aragonese Traditions», a Martin VAN GELDEREN i Quentin SKINNER (ed.), *Republicanism: A shared European heritage*, vol. 1, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p. 263-384.

27. José M. INURRITEGUI. «Las virtudes», p. 177-193 (la referència és de les p. 191-192).

28. Joaquim ALBAREDA (ed.), *Escrips polítics del segle XVIII*, vol. 1, *Despertador de Catalunya i altres textos*, Vic, Eumo Editorial i IUHJV, 1996; *Lealtad catalana purificada*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Fullets Bonsoms, 703.

29. «Tratado de Alianza entre la serenísima Reina Ana de Inglaterra y el Principado de Cataluña», a Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Escrips polítics del segle XVIII*, tom II, *Documents de la Catalunya sotmesa*, Vic, Eumo Editorial i IUHJV, 1996, p. 74-81.

II

Com hem assenyalat, la cristal·lització de les idees de l'austriacisme es va produir a les Corts de 1705-1706. El context polític en el qual es van celebrar, malgrat la proximitat cronològica amb les Corts anteriors convocades per Felip V, era tot un altre.³⁰ D'entrada, l'arxiduc Carles III era el rei al qual els catalans havien obert les portes de la monarquia hispànica. El pacte de Gènova, signat per representants catalans amb la reina Anna d'Anglaterra el juny de 1705, proporcionava tota mena de garanties a les llibertats catalanes –almenys, això deia el text. A més a més, dos austriacistes ocupaven llocs de relleu en la nova estructura de poder, cosa que, sens dubte, devia conferir credibilitat a les propostes del nou rei amb vista al reeiximent de les Corts. Ramon de Vilana Perlas va ser nomenat secretari de Carles III i Narcís Feliu de la Penya va actuar com a mitjançer amb els braços a petició del rei –el qual li va demanar que renunciés a formar part de les Corts com a membre del braç militar per tal de dur a terme aquesta important tasca.³¹

Ben entès, l'optimisme inicial «en el natural y legítimo Rey», segons l'expressió de Feliu,³² es trasllueix en les capitulacions que la Diputació del General –amb l'aval dels tres comuns– va lliurar a Velasco a l'hora de rendir la ciutat a l'arxiduc Carles III perquè les acordés amb el comandant de les forces aliades, Peterborough. El document reclamava el respecte a les constitucions i els privilegis i incorporava la reivindicació de les «leyes y derechos de la patria como los gozavan el año de 1639, revocados todos los abusos». Si bé el virrei no va incloure en la redacció final aquesta frase, que instava les noves autoritats polítiques a respectar les insaculacions dels consellers, els diputats i els altres càrrecs «como hasta oy, y mantener los inseculados cada uno en sus bolsas», va adjuntar-hi els escrits de la Diputació i dels comuns «para que atendiendo al contenido de ellas, pueda dar

30. Em remeto als treballs sgüents: Joaquim ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu: Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona, Edicions 62 i Generalitat de Catalunya, 2001; Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La guerra de Successió*; Mònica GONZÁLEZ, «Les Corts catalanes de 1705-1706», *L'Avenç*, núm. 206 (1995), p. 30-33; Pedro VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, tom II, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1963, p. 81-87.

31. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales*, vol. III, p. 547.

32. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales*, vol. III, p. 548.

positiva respuesta a cada capítulo». ³³ Efectivament, la demanda de recuperar les insaculacions, així com la de tenir el control militar de la ciutat, van ser recollides en l'acte de jurament reial dels privilegis de Barcelona. ³⁴

En segon lloc, cal parar atenció al programa econòmic que conferia a l'austriacisme català un to diferencial en el context hispànic (amb coincidències evidents amb el cas valencià). ³⁵ I si qualificar-lo de *programa*, com va fer Vilar, sembla excessiu, no poden ser menystingudes les incontrovertibles idees econòmiques que gaudien d'un ampli consens en la societat catalana. En aquest sentit, no trobo satisfactòria la qualificació que fa García Cárcel de les mesures econòmiques de les Corts de 1705-1706 com a «directrices librecambistas», ni l'afirmació següent: «me temo que el proyecto de Feliu no culmina el 1705, sino que se hunde justamente entonces por la imposibilidad de conciliar los intereses económicos de Inglaterra y Holanda con los de Cataluña. Sólo la gran burguesía catalana pareció beneficiarse de la situación de 1705 [...] más que proyectos lo que hubo fue apuestas por patronazgos diferentes.» ³⁶ Ni l'una ni l'altra responen a una realitat que s'endevina més complexa.

Ateses les disposicions de les Corts de 1705-1706, podem deduir, ras i curt, que aquelles mesures només responien als anhels de la burgesia mercantil, que anorreaven la política proteccionista i amenaçaven seriosament

33. Pedro VOLTES (ed.), *Manual de Novells Ardits: Dietari de l'Antic Consell Barceloní*, vol. XXV, 1705-1706 [reed. Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1972, p. 208 i p. 205, 207 i 199; «Capitulaciones que se piden por el excelentísimo señor Don Francisco Antonio Fernández de Velasco», Haus-, Hof-, und Staatsarchiv Wien, Kriegsakten, 249, f. 28.

34. La còpia del jurament que va llegir el protonotari estableix que «dicha ciudad de Barcelona en adelante tenga con toda plenitud las insaculaciones e insicule y ponga en las bolsas de los oficios del gobierno de dicha ciudad las personas que le parecieren capaces para su gobierno, ssí como lo hazía y placticava en el año de 1639 y antes. Y que así mismo cuyde en adelante dicha Ciudad de Barcelona de la guardia de los baluartes [...] y tenga las armas y demás instrumentos de guerra del presidio y fuertes de la misma Ciudad, así como cuydava de dicha guardia y tenía dichas armas en el año 1639.» Archivo Histórico Nacional (AHN), Estado, 1008, f. 117-117v.

35. A les capitulacions per a la rendició de València, signades pel general Basset el 16 de desembre de 1705, es demanaven privilegis per a la ciutat «para poder tratar y contratar en dichos Reynos de Castilla y demás adjacentes, y en quantos posea la Magestad de Carlos Tercero (que Dios guarde) y poder entrar sus mercaderías francamente, como si todos fueran un mismo reyno, y provincia, y poder extraer y sacar libremente y sin incurso de pena alguna toda moneda de opro, plata, diamantes, piedras preciosas y joyas [...]»: Haus-, Hof-, und Staatsarchiv Wien, Spanien Varia, 46. 1705. «Capítulos propuestos», f. 438.

36. R. GARCÍA CÁRCCEL, *De los elogios*, p. XXXV i XXXVI.

els gremis, i que, de fet, només beneficiaven les classes dirigents o dominants?³⁷ Tot plegat sembla força més complex, ja que hi observem un equilibri calculat entre, d'una banda, un cert proteccionisme –sempre enfront de França, el veritable competidor–, de l'altra, les mesures per impulsar la indústria autòctona per tal de fer-la competitiva, i, finalment, les disposicions per afavorir un comerç més lliure. Es tractava d'un equilibri que havia de respondre als interessos diversos que es trobaven representats a l'interior del braç reial, el qual no era, ni de bon tros, compacte.

Disposem d'un memorial anònim adreçat al rei durant les Corts, que esdevé paradigmàtic d'aquestes idees econòmiques i l'autoria del qual podria atribuir-se perfectament a Feliu de la Penya, ja que les dèries de l'ideòleg o mentor polític i econòmic que va ser, compendiades en el *Fénix de Catalunya* (1683), que Ernest Lluch va perfilar millor que ningú,³⁸ hi són plenament reflectides, accentuades, si es vol, per la conjuntura favorable d'un rei i un entorn polític que s'hi havien de mostrar favorables.³⁹ El memorial reflecteix la coincidència d'objectius –no la dependència– dels comerciants catalans amb els interessos dels aliats, alhora que aclareix la fermesa de les conviccions del partit austriacista en el terreny econòmic, amb un rerefons inequívocament antifrancès. Apunta com a mesura urgent la prohibició de l'entrada de productes francesos: «[...] y aunque algún político se opondrá a esta prohibición, con decir que en Cataluña ay falta de algunos géneros y que de necesidad an de venir de otros Reynos, digo que lo confieso pero mi intención sólo es que no vengan de la Francia que quando sea preciso tomarlos de estrangeros se tomen de nuestros aliados porque se lograrán dos cossas. La una es que tomándolos de Inglaterra ho Holanda se logra el no salir el dinero pues estos truecan sus géneros o mercadurías con vino o aguardiente y otros géneros del pahís. La otra es que no se valdrá la Francia de nuestro mismo dinero para hazer la guerra.» I s'hi afegia que, encara que la Generalitat argumentés que es perdrien molts ingressos a causa de la reducció de l'entrada de draps i de teles, la mesu-

37. M. GONZÁLEZ, «Les Corts», p. 32 i 31; P. VOLTES, *Barcelona*, p. 84; J. M. TORRAS I RIBÉ, *La guerra de Successió*, p. 162.

38. Ernest LLUCH, «El programa polític de la Catalunya austriacista», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 129-167. Vegeu també: N. FELIU DE LA PENYA, *Fénix de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983, amb un estudi introductor de Henry Kamen.

39. AHN, Estado, 1008, f. 31-31v.

ra resultaria beneficiosa. Perquè, deia, «el grande peso de las Monarquías y Repúblicas se afirma y estriba sobre las dos columnas. La una de fábricas de diversos géneros compuestos de todos artifices. Y la otra del comercio para el despacho de ellas.» Així havien prosperat Venècia, Holanda, Gènova, Anglaterra i França. Aquesta darrera, «industriosa naci3n codiciosa de lo ageno», s'havia beneficiat de la introducci3n de les seves modes en el Regne d'Espanya –i, des de 1652, especialment a Catalunya, per la proximitat geogràfica–, on «confiados en el oro y plata de las Occidentales Indias hemos descuydado en las fábricas de manifacturas y comercio, levantándose la naci3n francesa con todo, dexándonos sólo el título de las Indias siendo el oro y plata para ellos».⁴⁰ Perquè «la verdad es que las manifacturas son las que nos hazen la guerra y nos empobrecen y assí el único medio es quitarles los medios de que se fabrican sus mercadurías. A más que corriendo bien las fábricas en los Reynos de su Magd. viven con su trabajo los vassallos y tiene expedici3n para otras partes. Corre el comercio y en caso que no se pueda sacar dinero de ellos se pueden trocar con los géneros que necesita el Principado.» El memorial acabava fent un al·legat anti francès contundent: «[...] concluyo con decir que quantos franceses están en España aunque estén connaturalizados en ella son otras tantas sanguijuelas que xupan sino la sangre la substancia del estado que es el dinero, y que en cada uno de ellos tiene el Rey de Francia un intendente vigilante para sus negocios y nosotros un fiscal, y se dará remedio en todo con quitarles de las manos el comercio»⁴¹

Doncs bé, l'aparent contradicci3n que hi ha entre les idees del memorial anònim esmentat (idees que també recollia el document dels tractadors reials a les Corts) i l'eliminaci3n del capítol 72 de l'any 1702 –que prohibia l'entrada de robes estrangeres–, juntament amb l'aprovaci3n de la constituci3n 27 de l'any 1706 –que afavoria l'entrada de fabricants estrangers sempre que no fossin francesos–, s'esvaeix si es té present que aquestes disposicions eren, més que proteccionistes, anti franceses. El capítol 72 de l'any 1702 encobria un esperit anti francès de manera velada –no podia ser d'altra manera durant el regnat de Felip V–, mentre que la constituci3n 27 de 1706 no amagava les seves intencions enfront dels competidors veïns i

40. AHN, Estado, 1008, f. 27v-28.

41. AHN, Estado, 1008, f. 30v-31.

obria les portes als fabricants dels països aliats, alhora que estimulava les noves produccions a Catalunya. És clar que els primers beneficiaris d'aquest fet eren els comerciants. Però els guanys del comerç exterior i de l'especialització productiva que es derivava d'aquest, permetien albirar bones expectatives de creixement econòmic i possibilitaven el benefici a amplis sectors de la societat, en la mesura que els lligams entre la producció i el comerç, i els dels seus agents econòmics, eren gairebé indestriables. Em fa l'efecte que aquesta seria la resposta més plausible a la interrogació pertinent formulada per Ricardo García Cárcel sobre si es va produir una possible evolució dels plantejaments de Feliu de la Penya (del proteccionisme al comerç lliure) o, en tot cas, sobre si les Corts van adoptar una decisió contrària a les seves idees.⁴²

No oblidem, com va escriure Lluç, que Feliu va ser empresonat per Velasco per haver defensat el proteccionisme que les constitucions empraven, enfront del frau comès pels ministres de Felip V, els quals no pagaven aranzels d'importació dels teixits per vestir les tropes, en perjudici de la indústria catalana i tot i que el capítol 54 de les Corts de 1702 ho establí.⁴³ De fet, les Corts de 1706 van revalidar la subjecció al pagament del dret del general i de bolla a les robes per a l'exèrcit (capítol 23). Però, alhora, Feliu es trobava estretament lligat al món dels comerciants i es mostrava convençut de la conveniència de desenvolupar el comerç, a la vegada que es bastia una indústria més competitiva, tasca en la qual Feliu va ser capdavanter.⁴⁴ Perquè, com afirmava en el *Fénix*, «aunque fuera grande utilidad de la República, apartar el sobrado uso de las ropas estrangeras, pero la ejecución siempre se ha juzgado difícil, y la jusgo quien movido de las lástimas del pueblo dio a luz el político discurso (sino porque se impidiese, alomenos se aborreciese) y más fácil y conveniente siente cuidar se labren y fabriquen entre nosotros las ropas envían las naciones estrangeras [...] porque imitándolas con toda igualdad de las ropas, y comodidad de los precios, qualquier empresa y fábrica nuestra estará firme». Per tant, conclou, «de estas labores y fábricas renacerán comercio y navegación, pues

42. Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Felipe V y los españoles: Una visión periférica del problema de España*, Barcelona, Plaza Janés, 2002, p. 80.

43. E. LLUCH, «El programa polític», p. 149-150.

44. Pere MOLAS, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial, 1977, p. 93-107.

tendremos ropas y mercaderías, no sólo para lo necesario entre nosotros , si también para commutarlo y enviarlo a otros reynos».⁴⁵

És evident, per tant, que les mesures econòmiques adoptades beneficiaven en primera instància els grups burgesos emergents, formats sobretot per botiguers i mercaders, però cal no oblidar l'entramat d'interessos diversos que hi havia al seu darrere i que implicava sectors populars vinculats al negoci de l'aiguardent o a branques diferents de la producció artesanal, sectors que, de retop, eren partícips dels guanys que reportaven unes disposicions que no feien altra cosa, precisament, que reflectir una realitat i una demanda social. Feliu, en el *Fénix*, recordem-ho, descrivia els progressos en la indústria tèxtil que auguraven el seu caràcter competitiu amb els productes estrangers –insistent que «para que estas fábricas vayan adelante parecería conveniente disponer las calidades han de tener las ropas, que están comprendidas en las Constituciones, y aseñalar castigo a las que les faltaren»–, a la vegada que afirmava que en el front on calia avançar era en el del comerç «pues se halla peor, que estava por quanto hasta oy no se ha executado medio conveniente».⁴⁶ Vilar ja va constatar que a la darrereria del XVII hi havia una «conquesta del mercat regional» en matèria de teixits diversos, de sederies, de galons d'or i de plata (abans importats d'Avinyó i dels territoris italians), però també de ganivets i d'estrís de ferro. I, després de fer notar el prestigi de què fruiïa a Catalunya el terme *lliure comerç*, va precisar que la controvèrsia mai no atacava els principis, de manera que «els partidaris del comerç lliure reconeixen la utilitat de la protecció a la indústria, els de la reglamentació es treuen sempre el barret davant el *comerç lliure*».⁴⁷

Per tant, cal situar aquestes mesures en el context d'especialització –començant per la vitícola, esperonada per la possibilitat d'exportar i afavorida per la llibertat de fabricació i d'extracció d'aiguardents de què gaudien els països de la Corona d'Aragó, en contrast amb els de la Corona de Castella, sotmesa al règim de *real estanco*– i de desenvolupament dels intercanvis que experimentava des del segle XVII l'economia catalana,

45. N. FELIU DE LA PENYA, *Fénix*, p. 77-78.

46. N. FELIU DE LA PENYA, *Fénix*, p. 76-77.

47. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya*, vol. II, p. 407-408; Benet OLIVA també proporciona exemples dels avenços manufacturers a *La generació de Feliu de la Penya: Burguesia mercantil i guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, Universitat de Lleida, 2001, p. 131-132.

cada cop més integrada, procés que ha estat ben explicat per Jaume Torras.⁴⁸ Per això un llibre editat a Venècia podia descriure la Barcelona d'aleshores com una «città molto popolosa, rica e mercantile con grosso commercio».⁴⁹

En definitiva, es tractava d'un procés que va fer possible que la importació de teixits estrangers de qualitat no arruïnés la indústria catalana, com ha assenyalat Josep Fontana, sinó que obligués «el conjunt de la producció catalana a esforçar-se a sobreviure a aquesta competència diversificant-se, cosa que pot explicar que hagi sobreviscut i que s'hagi orientat a la conquesta del mercat espanyol, a diferència del que ha passat amb indústries tèxtils més protegides, com ara l'aragonesa, que han acabat desapareixent».⁵⁰ Al capdavant, no deixa de cridar l'atenció el fet que el model mercantil defensat a les Corts, que partia del referent del vell comerç mediterrani, ara orientat a l'Atlàntic, va tenir influència en la política econòmica de l'emperador Carles VI, el qual va descobrir-ne les potencialitats en la seva estada a Catalunya, segons Jean Bérenger.⁵¹ Fins i tot va obrir els ulls als britànics en relació amb el comerç americà: la idea del *navío de permiso* obtingut en el Tractat d'Utrecht de 1713 era deutora de la tramesa de vaixells a les Índies assolida pels catalans a les Corts, com ha explicat Geoffrey J. Walker.⁵²

III

Per tant, la conclusió reeixida de les Corts de 1701 i de 1705 posa de manifest l'existència d'un constitucionalisme viu, capaç de recuperar

48. Jaume TORRAS, «L'economia catalana abans del 1800. Un esquema», a *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, vol. 1, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1994, p. 13-38.

49. DIVERSOS AUTORS, *Memorie istoriche della guerra tra l'Imperiale Casa d'Austria e la Reale Casa di Borbone*, Venècia, G. Batista Recurti, 1736, p. 329.

50. Josep FONTANA, «En els inicis de la Catalunya contemporània: l'economia a la segona meitat del segle XVII», a R. GRAU (coord.), *El segle de l'absolutisme, 1714-1808*, Barcelona, Institut de Cultura, Arxiu Històric de la Ciutat, Ajuntament de Barcelona, 2002, p. 13-21 (la cita és de la p. 20). Sobre el procés d'especialització de l'economia catalana, vegeu Albert GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña. 1550-1640*, Madrid, Alianza Editorial, 1998.

51. Jean BÉRENGER, *El Imperio de los Habsburgo. 1273-1918*, Barcelona, Crítica, 1992, p. 364.

52. Geoffrey J. WALKER, «Algunes repercussions sobre el comerç d'Amèrica de l'aliança anglo-catalana durant la guerra de Successió espanyola», a *Segones Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, Comissió Catalana del Cinquè Centenari del Descobriment d'Amèrica, Generalitat de Catalunya, 1987, p. 69-81 (la referència és de les p. 78-79).

terreny perdut i, fins i tot, d'eixamplar-lo considerablement, després de la retallada que va patir un cop acabada la Guerra dels Segadors i de l'erosió soferta pel sistema com a conseqüència de la manca de Corts concloses durant un segle. Alhora, aquests resultats esdevenen un bon indicador dels lligams estrets que hi havia entre les constitucions i la societat, lluny d'haver-se convertit, aquestes, en un marc jurídic desfasat. Només cal comparar el caràcter distint de les constitucions i els capítols de Cort aprovats el 1599, i les de 1701-1702 i, assenyaladament, les de 1705-1706, per constatar l'esforç que es va fer per posar les lleis al dia, d'acord amb les demandes d'una societat que experimentava evidents canvis econòmics i socials.⁵³ Coincidim, doncs, amb Víctor Ferro –si bé amb la lògica reserva que cal no perdre de vista les limitacions que imposava, a la pràctica, la societat de l'Antic Règim, fonamentada en el privilegi– que les institucions de Catalunya no es van enrunar pel col·lapse de l'acció de les forces internes ni per la seva decadència.⁵⁴ Efectivament, tal com ha assenyalat Josep Fontana, les constitucions de Catalunya avançaven amb pas ferm cap a la modernitat. És a dir, que en el moment en què van ser abolides per Felip V, es trobaven en un camí que podia evolucionar cap a l'establiment d'un sistema que garantís els contractes polítics, lluny de ser un anacronisme passadista.⁵⁵ Perquè, malgrat el caràcter corporatiu de la representació, aquesta no deixava de ser significativa. Eva Serra ha demostrat que a les Corts de 1599 la representació se situava a l'entorn d'un 23,6% del total de la població inclosa en el fogatge.⁵⁶ Quin contrast, en tot cas, amb la nul·la capacitat de representació que va imposar l'absolutisme borbònic l'endemà de l'11 de setembre de 1714!

Com ha remarcat aquesta historiadora, els objectius de les Corts de 1701 eren «allunyar una guerra de casa, que només feia que desviar recur-

53. EVA SERRA, «Les Corts de 1701-1702. La represa política a les vigílies de la guerra de Successió», *L'Avenç*, núm. 206 (1996), p. 22-29; ERNEST BELENGUER, «Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: uns institució peril·litada?», a *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història institucional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991, p. 168-172.

54. VÍCTOR FERRO, *El Dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo Editorial, 1987, p. 450.

55. JOSEP FONTANA, «La guerra de Successió i les Constitucions de Catalunya: una proposta interpretativa», a J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 13-29.

56. EVA SERRA, «Ciutats i viles a Corts a Corts catalanes (1653-1632): entorn de la força municipal parlamentària», a *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, p. 5-6.

sos, d'impedir les contrafaccions de la Capitania general i de la lloctinència i d'adequar el marc polític a aquella societat canviant». Calia posar fi a «un règim d'institucions emmordassades i de magistrats sense Corts». ⁵⁷ El canvi dinàstic, en dos temps –amb Felip V i, especialment, amb l'arxiduc Carles III–, va ser percebut pels dirigents de l'austriacisme com l'avinentesa oportuna per posar el constitucionalisme al dia.

Recapitem: una primera ullada comparativa entre les dues Corts permet fer un balanç significatiu: si en les Corts de 1702 van ser aprovats un total de 96 constitucions i capítols de Cort, en les de 1706 ho van ser 64 constitucions i 118 capítols i actes de Cort. De fet, la majoria d'aquestes disposicions recollien, en essència, les de 1702, però les precisaven o les perfeccionaven. ⁵⁸ I el més remarcable és que es van extremar les mesures que tendien a reforçar el control de l'actuació dels ministres reials i a preservar el compliment de la llei. No n'hi havia per a menys: el virregnat de Velasco, marcat pel menyspreu sistemàtic a les constitucions, havia deixat un record amarg fins al punt que els mètodes despòtics del virrei –als quals cal sumar el decisiu suport polític i militar dels aliats– van constituir un element decisiu, un accelerador, a l'hora de fer decantar a favor de l'arxiduc Carles III molts catalans que fins aleshores estaven indecisos. La bateria de constitucions i capítols de cort aprovats en aquesta direcció indica fins a quin extrem s'havia deteriorat el pactisme durant el primer regnat de Felip V, un factor que fins avui no hem tingut prou en compte i que constitueix una bona pista per entendre la ruptura de 1705.

Vegem alguns exemples d'aquestes cauteles. Es va aprovar la important constitució 64, que prohibia a tots els oficials reials fer inquisicions o processos contra els integrants de la Diputació del General i de les reunions que aquesta convocava, els individus del braç militar, els administradors i membres del consell dels municipis reials i dels barons, i contra els advocats, secretaris, notaris i altres oficials d'aquests consistoris, tant durant l'exercici de llur ofici com després, per raó d'assumptes que s'hi haguessin tractat, i també prohibia obligar-los a testificar contra algú per aquests motius. ⁵⁹ La constitució esmentada deia: «[...] de poch temps a esta

57. E. SERRA, «Les Corts de 1701», p. 22, i «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme», a J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 71-103 (la cita és de la p. 96).

58. V. FERRO, *El Dret públic*, p. 423.

59. V. FERRO, *El Dret públic*, p. 208.

part se hage experimentat la captura de algunas personas que havien ocupat lo càrrech consular de la ciutat de Barcelona, y que componian lo Consell de Cent, inquirint contra de uns per per negocis y fets proposats y votats en dit Consell y volent compellir als altres a testificar en ditas inquisicions y condemnant-los després de llarga detenció de presó, a la pena de desterro y altres.» També, com ha remarcat Víctor Ferro, es va consagrar expressament el principi del secret de la correspondència.⁶⁰ D'altra banda, la constitució 18 reconeixia, en clar contrast amb el regnat de Felip V, la licitud de les conferències dels tres comuns, un organisme que, des del final del segle XVII, superant la representació dels estaments, reunia de manera periòdica representants del Consell de Cent, del braç militar renovat (era, de fet, un braç interestamental format per nobles, ciutadans honorats i eclesiàstics) i de la Diputació. El seu objectiu era actuar de manera coordinada en moments políticament decisius, com va ser el període de 1700 a 1714, tant per assolir una major operativitat com per pal·liar la minoració política que patia la Diputació, fruit del control insaculatori.⁶¹ La conferència havia estat suprimida pel virrei Velasco, acusada d'haver preparat la conspiració per lliurar Barcelona al príncep de Darmstadt el maig de 1704. Altres mesures significatives preveïen que els ministres reials haguessin de jurar les constitucions i els capítols de cort en el termini d'un mes; que aquests no poguessin impedir les ambaixades al rei per part dels comuns, «esent una de las nostras majors soberanías donar gratos ohidos a las humils representacions y deprecacions de nostres súbdits y vassalls» (constitució 60); que els consellers, paers, jurats, cònsols i procuradors de les universitats no poguessin ser detinguts durant el temps que exercien el seu ofici, «per obviar los molts abusos que se han experimentat en anys passats» (constitució 26); que no fos permès als ministres reials cridar i detenir a Barcelona els habitants del Principat «sens legítima causa» i que, en tot cas, els detinguts recuperessin la llibertat al cap de quinze dies (capítol 1); que en els processos de regalies no es pogués aplicar

60. V. FERRO, *El Dret públic*, p. 333.

61. Núria SALES, «Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva extinció», *Pedralbes*, núm. 13, vol. 1, Universitat de Barcelona, 1993, p. 275-279; E. SERRA, «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme», a J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 71-103; Eduard MARTÍ, «Conferència dels Comuns. Una institució per a la defensa de les institucions a Catalunya (1698-1714)», a *53 Congrés de la Comissió Internacional per a l'estudi de la història de les institucions representatives i parlamentàries*, vol. 1, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2003, p. 195-214.

cap pena a l'inculpat «fins que no sie ohit en sas defensas» (capítol 40) i que es prengué declaració als testimonis abans d'un mes; que els inculpats d'algun crim fossin detinguts i empresonats pels oficials reials i baronials en presons, i no en sitges; que fossin complertes, sense apel·lació, les sentències de greuges fetes als ministres reials, tal com es practicava amb els diputats i oïdors; i que els condemnats a galeres, un cop complet el temps del càstig, fossin alliberats. Per tant, diverses constitucions aprovades en les corts anteriors sobre el procediment per acusar i detenir van ser desenvolupades notablement fins a nivells de concreció molt notables, d'altra banda gens sorprenents si es té present l'experiència política negativa dels darrers anys del regnat de Felip V i la nova conjuntura, en principi òptima, encetada amb Carles III. De més a més, seguint la tònica de 1702, es van dictar mesures per delimitar les atribucions de la Reial Audiència i per frenar els abusos dels seus jutges, dels oficials reials, dels advocats, dels escrivans i dels notaris. Alhora, es van fixar minuciosament les taxes salarials dels notaris i dels oficials reials. En conseqüència, com assenyala Ferro, es va reforçar la llibertat civil mitjançant «la constant observança de les normes del dret i del restabliment coercitiu de llur vigència en cas de violació; és a dir, que només és possible la pervivència de la llibertat mitjançant l'imperi del dret (el cèlebre *rule of law* del constitucionalisme anglosaxó, concepte general a l'Edat Mitjana i que els catalans mantingueren aferrissadament fins a la primeria del segle XVIII)».⁶²

Per tot plegat, no és estrany que Felip V, el 1711, moment en què ja havia optat decididament per l'absolutisme, escrivís als seus plenipotenciaris a Utrecht que les Corts de 1701 i de 1705 «dejaron a los catalanes más Repúblicos que el parlamento alusivo a ingleses».⁶³ O que el comte de Montemar, un filipista destacat, afirmés que els catalans eren «idólatras de sus privilegios, con unos visos de república en su media libertad, que si no la han logrado entera no se dude que lo han pretendido».⁶⁴ Aleshores, la concepció republicana de la política en què es fonamentava l'austriacisme topava frontalment, i de manera ineludible, amb la deriva absolutista de Felip V i dels seus ministres.

62. V. FERRO, *El dret públic*, p. 388.

63. AHN, Estado, 3376-1, núm. 10, 28 de desembre de 1711.

64. Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V: De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Vicens Vives, 1993, p. 234.